

Katarzyna Krysztoforska

Edukacja językowa dziecka w systemie Marii Montessori

Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce : kwartalnik dla nauczycieli nr 4, 12-19

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

- Podobiński S., *Komunikacja językowa. Istota przyżytości w językowym obcowaniu z innymi*, [w:] *Komunikacja i podmiotowość w relacjach szkolnych*, red., S. Badora, D. Marzec, J. Kosmala, Częstochowa 2001, s. 196–197.
- Radwan Z., *Co dalej z nauczycielskimi umiejętnościami?*, „Dyrektor Szkoły” 1999, nr 4.
- Skoczylas-Krotla E., *Kompetencje językowe nauczycieli – szanse i zagrożenia w edukacji dziecka*, [w:] *Z najnowszych badań nad wczesną edukacją dziecka*, red. T. Banaszkiewicz, W. Szlufik, A. Pękała, Częstochowa 2003.
- Skoczylas-Krotla E., *Znaczenie „Życia Szkoły” w podnoszeniu wiedzy lingwistycznej nauczycieli*, [w:] *Piotrkowskie Studia Pedagogiczne*, red. T. Wróblewska, J. Majchrzyk-Mikuła, t. 12, Piotrków Trybunalski 2006.
- Strykowski W., *Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej*, „Edukacja Medialna” 2002, nr 4.
- Wlazło S., *Kompetencje nauczyciela*, „Dyrektor Szkoły” 1999, nr 4.
- Zmichrowska M. J., *Wybrane zagadnienia czasopiśmiennictwa pedagogicznego w Polsce w latach 1918–1939*, Olsztyn 1992.

Katarzyna Krysztoforska
Studentka IV roku Nauczania Początkowego i Wychowania Przedszkolnego
Akademii im. J. Długosza w Częstochowie

EDUKACJA JĘZYKOWA DZIECKA W SYSTEMIE MARII MONTESSORI

*„Ze wszystkich spraw miłość jest najważniejsza.
Jest ona potężną siłą, która rozporządza człowiekiem.
Ona się zawsze odnawia, gdy rodzi się dziecko.
Studia nad miłością prowadzą nas do źródła,
z którego wytryska: czyli do dziecka.”*
Maria Montessori

Istotą pedagogiki M. Montessori jest – jak zauważa U. Ordon¹ – wspieranie rozwoju dziecka poprzez zapewnienie mu odpowiednio zorganizowanego środowiska wychowawczego i właściwej postawy nauczyciela – wychowawcy, który wspomaga dziecko, jest wrażliwy na jego potrzeby i jego spontaniczną aktywność oraz dążenie do niezależności od dorosłych. Trzy komponenty: środowisko, nauczyciel oraz stosowny materiał dydaktyczny tworzą idealną wspólnotę, która wychodząc naprzeciw pragnieniom i zainteresowaniom dziecka, umożliwi wszechstronny jego rozwój.

¹ U. Ordon, *Idee Marii Montessori w pracy z małym dzieckiem*, [w:] *Wybrane problemy rozwoju i edukacji małego dziecka*, red. M. Królicza, Częstochowa 2001, s. 162.

Materiał dydaktyczny to namacalna forma zdobywania wiedzy. Jego podstawowym zadaniem jest pobudzenie dziecka do ruchu, rozwijanie osobowości i inteligencji. Dzięki możliwości samodzielnego wyboru pracy, samokontroli i wielokrotnego powtarzania, bez przymuszania nauczy się ono samodzielnego, krytycznego myślenia, pracowitości, cierpliwości i dążności do celu. Każda pomoc dydaktyczna ogranicza się tylko do jednej trudności, ułatwiając dziecku zdobywanie wiedzy krok po kroku.

Cechy pomocy rozwojowych:

- **estetyka wykonania**,
- **aktywność** – zachęca do działania,
- **ograniczenie** – każda pomoc, która występuje w sali jest jedyna i niepowtarzalna,
- **samokontrola** – pozwala na bezpośrednie sprawdzenie swoich postępów².

Budowa materiału dydaktycznego dostosowana jest do pojawiających się wrażliwych faz i przeznaczona:

- do praktycznych ćwiczeń dnia codziennego;
- do kształcenia zmysłów;
- do edukacji matematycznej;
- do edukacji językowej;
- do wychowania kosmicznego (nauka o wszechświecie);
- do wychowania religijnego.

Materiał językowy wykorzystywany jest do wprowadzania dziecka w sztukę pisania i czytania. Służy kształceniu i rozwijaniu mowy oraz sprawności językowej dziecka³.

M. Montessori uważa, że wrażliwość na czytanie i pisanie pojawia się między trzecim a szóstym rokiem życia. Dziecko cztero-, pięcioletnie przechodzi okres percepcji, czyli moment, w którym szczególnie mocno rozwijają się odczucia zmysłowe oraz pamięć. Ćwiczenia zmysłowe, metodyczne kształcenie myślenia i powstające skojarzenia w psychice przygotowują je do postrzegania znaków pisemnych⁴.

U dzieci, które nagle potrafią przekładać słowa na pismo, może pojawiać się spotęgowanie radości z pisania. M. Montessori nazwała to „*eksplozją pisania*”. Gdy nastąpi odpowiedni moment, dziecko nie będzie miało trudności z przyswojeniem wiedzy. Jednak całą tą dziecięcą radość może zakłócić nadopiekuńczość nauczyciela. „*Eksplozja czytania*” pojawia się niedługo po „*eksplozji pisania*”. Dziecko poprzez przyporządkowywanie kart do odpowiedniego przedmiotu odkrywa jak wielką radością jest umiejętność czytania⁵.

² G. Badura-Strzelczyk, *Pomóż mi to zrobić samemu*; Kraków 1998, s. 49–50.

³ S. Guz, *Edukacja w systemie Montessori*, t. I, Lublin 1998, s. 21.

⁴ M. Miksza, *Zrozumieć Montessori*, Kraków 1998, s. 59.

⁵ U. Steenberg, *Pedagogika Marii Montessori w przedszkolu*, Kielce 2003, s. 59.

Zostaje ono bezpośrednio zapoznane z literami pisanymi podczas wprowadzenia liter z szorstkiego papieru. Każda litera wycięta jest z szorstkiego papieru i naklejona na sztywny kartonik. Na początku nauczyciel pokazuje sposób pracy z materiałem. Potem dziecko jednocześnie mówiąc nazwę litery, kreśli palcami jej kształt na kartoniku. Następuje tu połączenie pamięci wzrokowej z mięśniową, dzięki czemu jest ono bardziej zaangażowane.

Do zestawu pomocy wprowadzających w naukę czytania należą różne odmiany ruchomego alfabetu, z którego dziecko układa wyrazy skojarzone z przedmiotem. Nie musi tych wyrazów czytać. W tym momencie ważne jest rozpoznawanie liter poznanych wcześniej z liter szorstkich, analiza poszczególnych głosek i dobranie właściwych liter⁶.

Czytanie nastąpi w momencie umiejętności syntezy liter w wyraz. Pomocna jest do tego zabawa z tzw. koszykiem językowym. W koszyku znajdują się przedmioty, które mają prostą pisownię (np. kot, domek, kamyk, lala, gumka). Dziecko wyjmuje i nazywa poszczególne przedmioty. Następnie nauczycielka prosi, by podało jej to, co ona napisze. Gdy dziecko poda dany przedmiot, będzie to oznaczało, że przeczytało wyraz ze zrozumieniem. W przyszłości będzie mogło pracować już samo, ponieważ w koszyku znajdują się również gotowe karteczki z nazwami przedmiotów. Takich koszyków do serii ćwiczeń w czytaniu powinno być kilka, aby uwzględnić wszystkie litery alfabetu, lecz bez dwuznaków i zmiękczeń. Do tego służą inne pomoce dydaktyczne.

Do edukacji językowej należy wiele pomocy wprowadzających w świat czytania z trudnościami językowymi, w świat ortografii i gramatyki. Specyfiką nauczania gramatyki u M. Montessori mają być symbole językowe dla części mowy i zdania. Są one obrazowym wyjaśnieniem funkcji poszczególnych części mowy i zdania. Przed nazwą, np. „rzeczownik”, „czasownik”, dziecko poznaje graficzny jej obraz. Na przykład: czerwone koło oznacza czasownik i orzeczenie w zdaniu. Symbolizuje to ruch, dynamikę, charakterystyczną dla czynności. Rzeczownik zaś to czarny trójkąt, przymiotnik – mały niebieski trójkącik itd. Dziecko ucząc się krok po kroku, rozpoczynając od konkretów dochodzi do poznania nazwy. Choć nie zna definicji części mowy, umie wykonać rozbiór gramatyczny zdania⁷.

G. Badura-Strzelczyk wymienia następujące pomoce dydaktyczne do nauki o języku:⁸

1. TACKA Z PIASKIEM

Służy do ćwiczeń prawidłowego zapisu liter. Pomoc ta składa się z drewnianej tacki pełnej piasku, dużych kart z wielkimi i małymi literami oraz z kart z wypukłymi literami. Dziecko wybiera kartę z wypukłą literą i wodzi palcami po śladzie. Następnie wybiera kartę z normalnymi literami i tak samo wodzi po śladzie. Na koniec pisze literę palcem na piasku. Jest to samokontrola poprzez porównanie ze wzorem.

⁶ M. Miksza, *Zrozumieć Montessori*, Kraków 1998, s. 61.

⁷ Tamże s. 63–64.

⁸ G. Badura-Strzelczyk, *Pomóż mi to zrobić samemu*, Kraków 1998, s. 105–125.

2. TROPIENIE MYSZKI

Służy do ćwiczeń kierunku ruchu podczas pisania liter. Pomoc ta składa się z liter pisanych lub drukowanych napisanych na kartkach z bloku technicznego i myszki z magnesem. Dziecko wybiera kartę z literą. Myszki umieszcza w punkcie startowym litery, a drugim magnesem wodząc od spodu kartki, wprawia myszkę w ruch (musi ona wędrować po śladzie litery). Występuje tutaj samokontrola poprzez dokładne przesuwanie myszką po śladzie.

3. GDZIE SŁYSZYSZ „A”

Material ten ma na celu zdobycie umiejętności rozpoznawania głosek w nagłosie, śródgłosie i wygłosie. Pomoc ta to kartki z rysunkami przedmiotów mających literę „a” w nagłosie, śródgłosie i wygłosie oraz zatyczki. Pod każdym rysunkiem znajdują się trzy dziurki symbolizujące nagłos, śródgłos i wygłos. Zadaniem dziecka jest włożenie zatyczki w odpowiednią dziurkę. Obserwujemy samokontrolę – kolorowe punkty wokół dziurek na odwrocie kartki. Pomoc tą można zastosować również do szukania innej głoski w nagłosie, śródgłosie i wygłosie.

4. KROKODYL „CZYTUŚ”

Służy do samodzielnego odczytywania pojedynczych słów. Składa się z krokodyla z kartonu i papierowych pasków z wyrazami w różnych kolorach (kolory symbolizują stopień trudności danego wyrazu). Dziecko wybiera wyraz i wkłada go w paszczę krokodyla. Drugie dziecko wyciąga karteczkę z paszczy krokodyla, odczytuje kolejne sylaby (sylaby są oddzielone czerwoną, pionową kreską). Widoczna jest samokontrola – rysunek na odwrotnej stronie paska papieru ilustrujący dany wyraz. Zaletą tej pomocy jest możliwość równoczesnego udziału kilkorga dzieci.

5. PUDEŁKA PO ZAPĄLKACH

Służy do samodzielnego i prawidłowego odczytywania prostych słów. Puste pudełka oklejone kolorowymi papierami, gdzie na górnej części pudełka znajduje się napisana początkowa głoska wyrazu, na spodzie zaś drukowanymi literami wybrany wyraz. W środku pudełka znajduje się obrazek ilustrujący dany wyraz, a na krótszej ściance pudełka znajduje się strzałka informująca o kierunku otwierania pudełka. Występuje tutaj samokontrola – obrazek w środku pudełka.

6. ODCZYTYWANIE OBRAZKÓW

Służy do czytania całymi wyrazami. Są to obrazki przedstawiające konkretne przedmioty oraz podpisy tej samej wielkości co obrazki. Dziecko przyporządkowuje obrazkom właściwe podpisy. Obserwowana samokontrola to kolorowe punkty na odwrotnej stronie właściwych par. Uczniowie mogą przepisywać te wyrazy do zeszytu i stworzyć do nich ilustracje.

7. NAUKA CZYTANIA

Służą do samodzielnego odczytywania nowych wyrazów. Są to puszki z różnymi przedmiotami i kartki z nazwami tych przedmiotów. Dziecko wyciąga przedmioty z puszek i nazywa je, a następnie odczytuje kartki z napisami i przyporządkowuje je do odpowiednich przedmiotów. Występuje tutaj samokontrola – obrazek symbolizujący dany wyraz na odwrocie kartki. Dziecko może za pomocą ruchomego alfabetu samodzielnie zapisać dane wyrazy.

8. FONOGRAMY

Służą do odczytywania dwuznaków. W skład tej pomocy wchodzi:

- puszki z różnymi przedmiotami oraz kartoniki z nazwami tych przedmiotów – dziecko nazywa poszczególne przedmioty i przyporządkowuje im kartki z nazwami;
- pudełko z literkami oraz kartki z obrazkami symbolizującymi dane wyrazy – dziecko odczytuje obrazek i zapisuje go za pomocą literek z pudełka;
- małe zeszytiki zawierające zbiór wyrazów z odpowiednim dwuznakiem – dziecko odczytuje wyrazy, a potem samodzielnie je czyta;
- kartki z wyrazami oraz kartki do zapisywania wyrazów – dziecko czyta wyraz, a następnie po odwróceniu karty zapamiętuje.

W trzech pierwszych opcjach brak jest samokontroli. Poprawność wykonania sprawdza nauczyciel. W ostatnim można sprawdzić, porównując wyraz zapisany na oryginalnej kartce z wyrazem zapisanym przez dziecko. Zaletą jest to, że dzieci same mogą redagować własne zeszytiki z fonogramami.

9. PUZZLE WYRAZOWE

Służą do ćwiczeń prawidłowej pisowni. Są to wyrazy na kartonikach przeciętych wzdłuż jednej z przekątnych. Dziecko prawidłowo układa wyrazy, a następnie przepisuje je do zeszytu. Występuje tutaj samokontrola – prawidłowy obraz wyrazu.

10. SAŁATKA WYRAZOWA

Służą do samodzielnego odczytywania prostych wyrazów. Są to kartoniki z wyrazami dwusylabowymi zapisanymi w dwóch różnych kolorach i przeciętymi na dwie części. Na odwrocie znajduje się obrazek symbolizujący dany wyraz. Dziecko sortuje wyrazy według kolorów i dopasowuje do siebie odpowiednie części wyrazu. Obserwowana samokontrola to obrazek na odwrotnej stronie kartki (prawidłowe zestawienie sylab daje po odwróceniu kartek odpowiedni obrazek). Stopniowo można wprowadzać dzielenie na sylaby dłuższych wyrazów.

11. WESOŁE KOSTKI

Służą do ustalenia kolejności wyrazów w zdaniu. Materiał ten składa się z trzech drewnianych kostek z naklejonymi częściami zdania: podmiotem,

orzeczeniem, dopełnieniem oraz karty z instrukcją. Dziecko rzuca kostkami, układa z rozsypanki zdanie, a następnie zapisuje je do zeszytu. Poprawność wykonania sprawdza nauczyciel. Zadanie to umożliwia przestawianie członów zdania.

12. RODZAJE ZDAŃ

Pomoc ta służy do rozróżniania rodzajów zdań. Są to kartki ze zdaniami pytającymi, rozkazującymi i oznajmującymi oraz trzy tablice formatu A4 różnych kolorów z pojęciami: znak zapytania, wykrzyknik, kropka i ich symbolami graficznymi. Dziecko czyta zdanie i wymawia je z odpowiednią intonacją, po czym przyporządkowuje do właściwej tablicy. Występuje tutaj samokontrola – kolorowe znaki zapytania, wykrzykniki i kropki na odwrocie kartek ze zdaniami.

13. RULONIKI Z POLECENIAMI

Służą rozbudzaniu zainteresowania czytania oraz czytaniu ze zrozumieniem. Są to różne polecenia na paskach papieru zwinięte w rulonik. Dziecko po rozwinięciu paska odczytuje polecenie i wypełnia je. Obserwujemy samokontrolę – po wykonaniu polecenia występuje analiza pracy dziecka. Zaletą jest to, że dzieci same mogą układać własne ruloniki z poleceniami.

15. PUDEŁKO PEŁNE BAJEK

Jest to spotkanie z małą formą epicką – bajką. Materiał ten składa się z kartek z fragmentami tekstów bajek, ilustracji i rekwizytów do tych bajek. Zadaniem dziecka jest ułożenie tekstu, obrazków i rekwizytów. Samokontrolą jest numeracja na odwrocie kart i rekwizytów. Można zastosować również formę opowiadania – jedno dziecko opowiada drugiemu początek lub zakończenie bajki.

16. PUSZKA PEŁNA DYKTAND

Służy poprawnemu zapisywaniu wyrazów pod względem ortograficznym i ćwiczeniu pisania z pamięci. Pomoc ta, to puszka i pasek papieru ze zdaniem tekstu dyktanda. Dziecko wyciąga pasek z puszki, odczytuje tekst, odwraca pasek i przepisuje zdanie do zeszytu. Samokontrolą jest porównanie zdania napisanego przez siebie ze zdaniem z wylosowanego paseszka. Wszystkie zdania można ułożyć w logiczną całość.

17. TORBA DYKTAND

Służy ćwiczeniu poprawnego zapisu wyrazów pod względem ortograficznym. Są to: dwie tekturowe okładki, jedna z nich z wyciętym okienkiem, pasek oddzielający tekturowe okładki naklejony od wewnętrznej strony okładki wzdłuż jej dłuższych brzegów oraz kratka z tekstem do przesuwania (tekst pisany w co drugiej linijce). Dziecko po odczytaniu zdania w okienku przesuwając kartkę na „czyste” pole. Następnie zapisuje je w zeszycie. Samokontrolą jest porównanie zdania napisanego ze zdaniem zapisanym na kartce.

18. ZABAWA Z KLAMERKAMI

Służy rozpoznaniu różnych części mowy. Pomoc ta składa się z kartek z wypisanymi rzeczownikami, czasownikami i przymiotnikami; kolorowych klamerki, kolorowych punktów na odwrocie kartki oraz instrukcji. Dziecko ma za zadanie zaznaczyć klamerkami odpowiednie części mowy. Samokontrolą jest po odwróceniu kartki porównanie koloru klamerki z kolorem punktu. Stopniowo można rozwinąć to zadanie, dodając inne części mowy.

19. W POSZUKIWANIU CZASOWNIKA

Pomoc ta służy rozpoznaniu orzeczenia w zdaniu. Są to paski papieru z różnymi zdaniami oraz czerwone kółka (symbol orzeczenia według M. Montessori). Dziecko czyta zdanie, odszukuje orzeczenie i umieszcza nad nim czerwone kółko, po czym przepisuje zdanie do zeszytu oraz zaznacza czerwonym kółkiem orzeczenie. Samokontrolą jest arkusz kontrolny.

20. CZĘŚCI MOWY

Pomoc służy rozpoznaniu części mowy. Materiał ten składa się z wyrazów z podstawowego zasobu leksykalnego zapisanych na małych kartkach, trzech pudełek w kolorach symbolizujących odpowiednie części mowy (czerwony, czarny, niebieski) oraz oznaczeń czasownika (czerwone kółko), rzeczownika (czarny duży trójkąt) i przymiotnika (niebieski mały trójkąt) na odwrocie kartek. Dziecko wybiera jedną kartkę i wkłada ją do odpowiedniego pudełka. Występuje tutaj samokontrola – kolorowe symbole na odwrocie kartek.

21. W KRAINIE FANTAZJI

Polega na samodzielnym układaniu opowieści fantastycznych. Jest to collage przygotowany z kolorowych czasopism, dający bodziec do pisania. Dziecko wybiera collage i po obejrzeniu go układa opowieść. Poprawność wykonania oceniają słuchacze.

M. Montessori bardzo mocno podkreślała rolę kształcenia literackiego. W wielu przedszkolach czy szkołach widoczny jest bogaty księgozbiór z ilustracjami do przeglądania i samodzielnego czytania⁹. Słownictwo dzieci wzbogaca się poprzez: częste rozmowy na bliskie im tematy, opowiadania jak spędziły popołudnie, co lubią robić w wolnym czasie itd. Ważne są także codzienne rozmowy z dziećmi, dające im możliwość wyrażania własnych myśli i emocji, przynoszące ogromną radość z mówienia, a jednocześnie pozwalające nauczycielowi na lepsze poznanie podopiecznych.

W opinii U. Ordon¹⁰ pedagogika montessoriańska znajduje wielu zwolenników, wymaga jednak dość znacznych nakładów finansowych, wyszkolonej kadry, a także

⁹ M. Miksza., op. cit, s. 64.

¹⁰ U. Ordon, *System Marii Montessori w pracy z małym dzieckiem*, [w:] *Przyzywanie głębi do kręgu słów, myśli, idei i działań*, red. S. Podobinski, B. Snoch, Częstochowa 2000, s. 208.

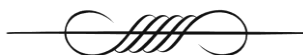

społecznej akceptacji i zaufania, wyrażających się aprobatą alternatywnego sposobu myślenia o wychowaniu i kształceniu dziecka.

Katarzyna Krysztoforska

Bibliografia:

- Badura-Strzelczyk G., *Pomóż mi to zrobić samemu*, Kraków 1998.
 Guz S., *Edukacja w systemie Montessori*, t. I., Lublin 1998.
 Miksza M., *Zrozumieć Montessori*, Kraków 1998.
 Ordon U., *Idee Marii Montessori w pracy z małym dzieckiem*, [w:] *Wybrane problemy rozwoju i edukacji małego dziecka*, red. M. Królica, Częstochowa 2001.
 Ordon U., *System Marii Montessori w pracy z małym dzieckiem*, [w:] *Przyzywanie głębi do kręgu słów, myśli, idei i działań*, red. S. Podobiński, B. Snoch, Częstochowa 2000.
 Steenberg U., *Pedagogika Marii Montessori w przedszkolu*, Kielce 2003.

dr Ewa Piwowska
 Akademia im. J. Długosza w Częstochowie
 Instytut Edukacji Przedszkolnej i Szkolnej

ROLA ZAJĘĆ PLASTYCZNYCH W KOMUNIKOWANIU SIĘ DZIECI ZE ŚWIATEM

Język, a co za tym idzie również słowo, wyraz, są pewnego rodzaju zbiorem znaków, będących porcją informacji a więc komunikatem¹. W obrębie języka ogólnego wyodrębniono język mówiony (potoczny) i pisany (literacki), a więc podział wynikający „z odmienności środków wyrazu stosowanych w mowie i piśmie uwarunkowanej różnicą celów i zakresów treściowych wypowiedzi mówionych i tekstów pisanych”².

Zajęcia plastyczne pozwalają na komunikowanie się dzieci ze światem zewnętrznym za pomocą mowy oraz języka plastyki³, którym są użyte środki wyrazu,

¹ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1996, s. 130.

² *Słownik poprawnej polszczyzny*, red. W. Dobroszewski, Warszawa 1980, s. 231.

³ Język plastyki to określenie używane w przenośni. Jest to zespół artystycznych środków wyrazu, za pomocą których twórca dzieła sztuki przekazuje odbiorcom swoją wizję, interpretację, treści ideowe i artystyczne. Język ten wymaga umiejętności patrzenia i odczuwania. Nazywa się go bezpośrednim, międzyludzkim, międzynarodowym językiem sztuki, [w:] M. Hohensee-Ciszewska, *ABC wiedzy o plastyce*, Warszawa 1988, s. 41.